

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 04.09.24

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Litterært motiv

Motiver er i litterær sammenheng faste typesituasjoner, handlingsmønstre og personkonstellasjoner som går igjen og igjen. Særlig finner vi ofte bestemte motiver i formellitteraturen (kiosk-/triviallitteraturen). Utallige varianter av kjente motiver er mulige.

Bak det “ytre” og litt tilfeldige ved historien kan det være noe allmenngyldig, et gjenkjennelig mønster, en “timeless tale”. Det finnes altså motivforbindelser uten direkte påvirkning eller forelegg, mens andre motiver er hentet fra eksisterende myter, eventyr, romaner, filmer osv.

I boka *Temaer og myter* (1981, på fransk) definerer Raymond Trousson et motiv som “en type relasjon, en situasjon” (her sitert fra Chevrel 1997 s. 61). En relasjon kan være to brødre som er fiender, og en situasjon kan være det å befinne seg i en labyrint (Chevrel 1997 s. 61).

For å oppdage hva som er tekstens motiv, må vi abstrahere bort individuelle aspekter (Kayser 1973 s. 60). Motivet har en “strukturell fasthet” og “strukturell enhet” (s. 60-61) og består i en “seg selv gjentakende, typisk og dermed også menneskelig betydningsfull situasjon. Motivet er skjemaet for en konkret situasjon” (s. 62). Det at det er en situasjon, medfører at motivene peker på noe forutgående og noe etterfølgende. Situasjonen har oppstått, og dens spenning krever en løsning. Motivet har en bevegende kraft som når alt kommer til alt rettferdiggjør betegnelsen “motiv” (avledet fra “movere”) (s. 60).

Den amerikanske forfatteren Kurt Vonnegut “drops a mention of his story shapes:

Vonnegut: Somebody gets into trouble, and then gets out again; somebody loses something and gets it back; somebody is wronged and gets revenge; Cinderella; somebody hits the skids and just goes down, down, down; people fall in love with each other, and a lot of other people get in the way...

Interviewer: If you will pardon my saying so, these are very old-fashioned plots.

Vonnegut: I guarantee you that no modern story scheme, even plotlessness, will give a reader genuine satisfaction, unless one of those old fashioned plots is smuggled in somewhere. I don't praise plots as accurate representations of life, but as ways to keep readers reading. ... When you exclude plot, when you exclude anyone's wanting anything, you exclude the reader, which is a mean-spirited thing to do." (<https://j-nelson.net/2018/08/kurt-vonnegut-on-story-shapes-writing-with-style-and-running-experiments/>; lesedato 22.02.22)

Den svenske forskeren Anna Birgitta Rooths bok *The Raven and the Carcass: An Investigation of a Motif in the Deluge Myth in Europe, Asia, and North America* (1962) handler om "the deluge story from the Gilgamesh epos to North American Indian nineteenth century traditions" (<https://www.folklorefellows.fi/anna-birgitta-rooth-and-folkloristics-in-sweden/>; lesedato 03.12.22).

The Earl of Toulouse er en engelske middelalder-romance. "One popular motif around which the narrative revolves has been identified by several scholars variously as that of the Woman Accused of Adultery, the Calumniated Queen, or the Innocent Wife Persecuted Unjustly. In this motif, an innocent woman – often the wife or daughter of a king or emperor – is falsely accused of an adulterous liaison by one or more malicious people – jealous mothers-in-law, spurned suitors, and evil courtiers. The motive of the villainous accusers is to discredit, embarrass, or tarnish the reputation of the exemplary heroine in order to enhance their own status at court or to save them from their own injudicious actions. When the allegations are made public the heroine is frequently condemned to death or exile by the king or emperor (usually her husband or father), an action that necessitates exoneration and rescue by a champion. Found in popular folktales of various cultures and in several literary works throughout the Middle Ages, the motif is both prolific and popular." (Anne Laskaya og Eve Salisbury i <https://d.lib.rochester.edu/teams/text/laskaya-and-salisbury-middle-english-breton-lays-erl-of-tolous-introduction>; lesedato 02.04.24)

Motivet uvennskap mellom to brødre finnes blant annet i Bibelens historie om Kain og Abel og i Bjørnsons bondefortelling *En glad gutt* (der heter brødrene Bård og Anders). Den amerikanske forfatteren John Steinbecks roman *East of Eden* (1952) har som sitt sentrale motiv "den gamle brødrekonflikten mellom Kain og Abel, som er en del av den bibelske urhistorien. Cals far heter nettopp Adam, og broren, som Cal står i et motsetningsforhold til, heter Aron. I den bibelske fortellingen ender konflikten med at Kain dreper sin bror Abel, og romanens tittel er en referanse til hvordan Bibelen avslutter fortellingen om Kain: "Så dro Kain bort fra Herren og slo seg ned i landet Nod, øst for Eden" (1 Mos 4, 16)." (*Klassekampen* 2. mars 2013 s. 34)

Motivet den kjærlige far og de utakknemlige døtre finnes blant annet i Shakespeares tragedie *King Lear* og i Balzacs roman *Far Goriot*. Den engelske forfatteren Charles Dickens kalte Balzacs Goriot for "The domestic Lear" (sitert fra

Storey 1987 s. 94). Den franske naturalistiske forfatteren Émile Zolas roman *Jorden* (1887) “is tragic enough, as the grasping old peasant Fouan, a low-life French King Lear, is betrayed and destroyed by his murderously quarrelsome children.” (Eagleton 2003 s. 131)

“ “Which of you shall we say doth love us most?” asks King Lear of his three daughters at the opening of Shakespeare’s tragedy. Shakespeare often re-interpreted well known tales & legends in his plays – the Lear story is a very old European folk motif [...] English versions include “Cap ‘o Rushes,” “Sugar and Salt,” and “As Meat Loves Salt.” In Germany the themes appear in “As Dear as Salt.” The basic story: Ungrateful or foolish father thinks third daughter doesn’t love him, because her older sisters love him like gold or silver and she “as meat loves salt.” There’s generally a happy ending: She gets the man she loves, and her father, who is served meat without salt at dinner, learns a lesson. Shakespeare chose to eliminate the happy ending, killing off Cordelia.” (<http://www.appalachianhistory.net/2017/04/as-meat-loves-salt-folktale.html>; lesedato 15.06.18)

Et gammelt motiv er at et barn blir funnet, et hittebarn uten kjente foreldre (Letourneux 2010 s. 212). Dette barnet kan senere i historien vise seg å være adelig, arving til en stor formue eller lignende.

Motivet uskyldig person på flukt finnes i minst tre av Alfred Hitchcocks filmer: *The 39 Steps* (1935), *Saboteur* (1942), *North by Northwest* (1959). “Figur-konstellasjonene” kan bestå i at en kvinne står mellom to menn, en mann mellom to kvinner, “the beauty and the beast”, en enkeltperson mot samfunnet, osv. (Faulstich 2008 s. 98).

Eventyrets Tornerose sover i hundre år. Motivet har blitt kalt “kvinner i fryseren [...] hvor kvinner blir lagt i søvn eller gjort bevisstløse, hvorpå en mannlig helt må redde henne.” (*Morgenbladet* 21.–27. september 2018 s. 10)

Det såkalte “virtue in distress”-motivet gjelder forløp der en sympatisk, godhjertet person står i fare for å bli dratt ned i skitten og dermed miste sin “renhet”.

Det er fem vanlige motiver i sjangeren skjebnetragedie: spådom om en kommende ulykke, en familieforbannelse, blodskam, drap på slektninger og hjemkomst (Kayser 1973 s. 380).

Ganske mange motiver er oppkalt etter litterære verk eller fiktive skikkelser, f.eks. Ofelia-motivet (en kvinne blir gal av ulykkelig kjærlighet) og Lolita-motivet (en eldre mann innleder et seksuelt forhold til ei ung jente).

Det hender at de spenningene som ligger i motivet ikke leder til noen løsning, i hvert fall ikke som forventet, men tar en helt annen vending (Kayser 1973 s. 60).

Begrepet “motiv-konstant” (“Motiv-Konstanz” på tysk) brukes om et motiv som går igjen flere ganger i et forfatterskap eller i en periode av et forfatterskap (Arnold og Sinemus 1983 s. 204). I noen litterære perioder kan bestemte motiver bli foretrukket, altså med “motivpreferanse” (“Motivpräferenz”), og andre kan bli borte (“motivsvinn”, “Motivschwund”). Motiver kan ubevisst tømmes for betydning (“motivforfall”, “Motivzerfall”) eller det samme kan skje bevisst (“motivødeleggelse”, “Motivzerstörung”) – alt dette avhengig av forfatteres valg og samtidssituasjon. Dessuten kan det skje en “motivtransformasjon” (“Motivmutation”) av et bestemt motiv, f.eks. ved avmytologisering, tabubrudd, sekularisering eller travestering (Arnold og Sinemus 1983 s. 205). Gerhard P. Knapp gir som eksempel på motivtransformasjon at motivet kjærlighet mellom bror og søster ble framstilt som syndefullt av middelalderdikteren Hartmann von Aue, mens dette fordømmende har forsvunnet hos 1900-tallsforfatteren Thomas Mann (i Arnold og Sinemus 1983 s. 205).

Noen motiver er typiske for bestemte sjangrer (Kayser 1973 s. 61). Måten motiver fungerer på er også sjangeravhengig. I ikke-fortellende tekster som lyrikk kan motiver være f.eks. elvens løp, graven, natten, soloppgang, avskjed og andre viktige situasjoner i diktene (Kayser 1973 s. 63). Et lyrisk motiv knyttes ikke nødvendigvis til en bestemt handlingstråd, men kan fungere som en “stemningsbærer”, og kan være et symbol (Arnold og Sinemus 1983 s. 206). I lyrikken blir et bilde til et motiv, og motivet får ofte et tydelig symbolsk preg (Kayser 1973 s. 64). Det at motivene i lyrikk er kan være bilder, innebærer at leseren kan se dem for seg. Et dikt kan romme mange motiver.

Motiver kan ut fra hvor dominerende de er i tekster deles inn i (minst) tre kategorier:

- Primære motiver – i sentralposisjon
- Sekundære motiver – i (relativt) sentral-, eller i sideposisjon
- Nyansedannende motiver – i randposisjon

En annen tilsvarende inndeling er i kjernemotiver/sentralmotiver, rammemotiver (i sideposisjon som støtter opp om kjernemotivet) og fyllmotiver (relativt uvesentlige) (Arnold og Sinemus 1983 s. 205-206). Kjernemotivet er en grunnpilar i teksten, og kan oppfattes som et konsentrat som hele tiden innvirker på hvordan stoffet blir framstilt. Et eksempel er djevlepakten i Goethes *Faust*.

Innen bildekunsten blir “motiv” brukt om det konkrete eller situasjonen som er avbildet, f.eks. en kvinne og mann som omfavner hverandre, en hest i vilt ritt eller en elg i solnedgang. Motiv-begrepet brukes også innen musikken, f.eks. om Richard Wagners musikalske ledemotiver (slike er også vanlige innen filmmusikk).

I ettertid har Homers epos *Odysseen* blitt stående som en nesten arketypisk hjemkomsthistorie. Eposet rommer også et overlevelsesmotiv, der heltens Odyssevs

må ofre sitt mannskap for selv å komme hjem etter år på havet. Odyssevs overlever ofte ved hjelp av kløkt og list; han har likhetstrekk med Sinbad Sjøfareren (fra *Tusen og en natt*) og med Peer Gynt (som også kommer hjem til slutt). En odysseé brukes som betegnelse på en spennende, men også farefull reise.

Det såkalte “antikke sirenemotivet” (Segebrecht 1984 s. 223) knytter an til Homers *Odyseen*, der Odyssevs står i fare for å bli lokket i døden av kvinneskikkelser kalt sirener. Motivet går ut på at vakre, forførende vesener representerer en dødelig fristelse og fare som helten må motstå. Forbuds- og fristelsesmotivet er vanlig i eventyr, f.eks. et forbud mot å gå inn et av rommene på et slott.

Et gresk sagn handler om billedhuggeren (og kongen) Pygmalion som lager en kvinnestatue og forelsker seg i den “kvinnen” han selv har skapt. Kjærlighetsgudinnen Afrodite gjør statuen levende slik at de kan gifte seg, og kvinnen får navnet Galatea. “Its mythological background is fascinating [...] This is why it has influenced many artists to use the story for their works. Besides Ovid’s version in his *Metamorphoses* that very closely sticks to the original of Greek mythology and G. B. Shaw’s one that, although he changes the frame and the plot of *Pygmalion*, he still holds on to the idea of the original story, there is for example Jean-Jacques Rousseau’s melodrama *Pygmalion* (1770), Johann Wolfgang Goethe’s poem *Pygmalion* (1767) and Franz von Suppé’s operetta *Die Schöne Galathee* (1865). [...] Pygmalion creating a perfect woman who becomes real, which means that he has formed his own wife after his fancy. This theme is also present in G. B. Shaw’s *Pygmalion*, although the story is slightly different. [...] compare the play *Pygmalion*, which was staged for the first time in 1913, to the musical *My fair lady* which was released in 1956. The difference in time promises a difference in the reception of the story and it is probable that the changes in society between 1913 and 1956 are reflected in those two versions. Especially the role of women changed in those years.” (Catharina Kern i <https://www.grin.com/document/140546>; lesedato 03.06.21)

Kåre Foss’ bok *Konge for en dag: Et sosialpolitisk teatermotiv* (1946) fokuserer på dramaer (f.eks. Holbergs *Jeppe paa Bierget*). Det samme motivet dukker også opp i andre sjangrer, f.eks. i Cervantes’ *Don Quijote*, der væpneren Sancho Panza for en kort periode innbiller seg at han er stattholder på en øy. Den tyske, protestantiske dikteren Hans Sachs skrev en komisk versfortelling, *St. Peter med geita* (1557). Sankt Peter er misfornøyd med den dårlige tilstanden i menneskeverdenen, og ber Jesus gripe inn for å forbedre den. Jesus gir da Peter herredømme over verden for en dag. Et av Peters problemer blir å skaffe en løpsk geit tilbake til eieren etter at eieren har bedt Gud om å beskytte den.

Et enormt mye brukt litterært motiv er “boy meets girl”. Franskmannen Jean Rousset har gitt ut boka *Deres øyne møttes: Scenen med det første blikket i romansjangeren* (1984). Oppreisningsmotivet finnes f.eks. i Victor Hugos roman *De elendige* (1862). Et annet litterært motiv er møtet mellom skjønnheten og

udyret. Dette sistnevnte finnes bl.a. i eventyr fra mange land og i Andrew Lloyd Webbers rockemusikal *The Phantom of the Opera* (1986). Anne Provoost sin ungdomsbok *Rosen og svinet* (på norsk 1998) har også en variasjon over motivet skjønnheten og udyret, med handling fra middelalderen. I filmene om kjempeapen King Kong har han en vakker kvinne som et slags leketøy. Amerikaneren Henry Kuttners historie “Beauty and the Beast” (1940) “tells of an intelligent creature from Venus who is killed because of his monstrous appearance, as he attempts to deliver a message that would have saved Earth from disaster from lovely but deadly alien plants.” (Moskowitz 1967 s. 329)

Et velkjent litterært motiv er dobbeltgjengeren; “dobbeltgjengeren synes å sette ord på en problematisk indre splittelse i hovedpersonen, særlig ettersom Mr. Hyde, Frankensteins Skapning og grev Dracula alle representerer drifter, tanker eller tilbøyeligheter som det bevisste jeget har lagt lokk på. [...] Dobbeltgjengeren egner seg godt som et bilde på konfliktbaserte psykologiske kriser.” (Janne Stigen Drangsholt i *Aftenposten Innsikt* juni 2012 s. 82-83) Samme motiv finnes i f.eks. Fjodor Dostojevskijs roman *Dobbeltgjengeren* (1846) og H. C. Andersens eventyr “Skyggen” (1847).

Romanen *Sju dobbeltgjengere* (1999) av den syrisk-tyske forfatteren Rafik Schami “tells a story based on his own experiences as a writer; the main character is named Rafik Schami and is a successful writer. When he tells his friends that his schedule of readings, appearances, and public presentations has become so demanding that he has no time left to write, one friend suggests that he hire several men who look like him and who are trained to be familiar with his works and mimic his mannerisms. These men then can go to all the public events, leaving Rafik home to write. The plan goes into effect, with seven *doppelgänger*, or doubles, of Rafik, and initially all goes well. However, soon trouble appears: some of the *doppelgänger* have fallen in love with women they met at the readings, and each of these women thinks she has the “real” Rafik. Another *doppelgänger* becomes ill, and Rafik must take his place. One is attacked by thugs, and another hires his own group of doubles so he can have more time off.” (<https://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/schami-rafik-1946>; lesedato 05.04.22)

Et soningsmotiv går ut på at en eller flere personer bøter for feil eller synder, og lider gjennom en prosess som skal fungere som vederlag eller kompensasjon for en urett eller en skade, og til slutt kanskje oppnå forsoning. I Alfred Hauges roman *Perlemorstrand* (1974) “følger me hovudpersonen Bodvar frå han er fem år gammal til han blir tenåring. Men me møter òg Bodvar når han er blitt vaksen, og forteljaren i romanen og Bodvar har fleire møte på Utstein Kloster. Eit gjennomgåande skyld- og soningsmotiv gjennomsyrrer romanen.” (Rebekka Bjerga <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/45083/Master--Bjerga.pdf>; lesedato 03.06.22)

Dette er noen andre litterære motiver:

Skattejaktmotivet: Personene leter etter noe verdifullt som er gjemt, ofte langt unna. Det koster mye strev og lang kamp å finne “skatten”.

Rivaliseringsmotivet: Historiens personer kjemper om noe. Mye av kampen går ut på å hindre og ødelegge for rivalene.

Heltemotivet: En sterk og samvittighetsfull person bruker sine krefter til å kjempe for de svake og ulykkelige.

Askepottmotivet: Ei fattig jente blir forelsket i en gutt fra et annet samfunnslag. “Umulig” kjærlighet blir til slutt mulig. Generelt kan motivet innebære at en outsider eller taper får ulykke snudd til lykke, enten gjennom hell eller kamp (eller begge deler). Askeladden-motivet tilsvarer det kvinnelige Askepott-motivet.

Djevlepaktmotivet: En person “selger sin sjel”, nyter livet, lever med angst og straffes, eventuelt reddes helt til slutt.

Ensomhetsmotivet: En person forsøker å bryte ut av sin isolasjon. Ofte blir personen misforstått, latterliggjort og avvist. Personen kan gjøre desperate ting på grunn av pinen ved å være ensom og utstøtt.

Splittelsesmotivet: I en person er det indre krefter (godhet og ondskap) som trekker i forskjellige retninger, eller menneskene i en gruppe har ulike interesser og kommer i konflikt med hverandre.

Skapelsesmotivet: En person ønsker å skape noe, f.eks. skape fred og rettferdighet eller oppdra et barn – altså tilføre noe nytt på ett eller annet vis. Handlingen viser skapelsesprosessen, kampen.

Hevnmotivet: En gruppe eller et enkeltmenneske har noe å hevne; handlingen viser hvordan de prøver å gjennomføre hevnen. Det er ikke sikkert de lykkes.

Prøvelsesmotivet: Noen må bestå en rekke prøver eller løse mange oppgaver for å oppnå en eller annen belønning.

Reisemotivet: En eller flere personer reiser og opplever mye på sin vei. Det trenger ikke å være et viktig mål for reisen. Opplevelsene blir små episoder som personen(e) lærer noe av.

Trolldomsmotivet: Plutselig blir noe forandret som ved trylleri i en ellers normal verden. Noe overnaturlig skjer, og vi får se konsekvensene av det. Det kan f.eks. være en person som får en magisk egenskap.

Paradismotivet: Noen oppdager en ny verden. Det kan være så enkelt som at noen barn finner et sted der de er fri fra de voksne, utenfor deres kontroll. Eller det kan

være at noen befinner seg i en jungel eller på ei øy langt borte. De lever et lykkelig, ofte uforpliktende liv; men så kan det vise seg at det er en slange i paradiset...

Omsnuddmotivet: Her skjer ting bakvendt i forhold til det normale. Haren jakter på jegeren, og lignende.

Sammensvergelsesmotivet: Noen prøver å oppnå noe, men det er lagt en utspekulert felle for dem. Hovedpersonen(e) er offer for andres falskhet, lureri, utpønskede planer.

Syndebukkmotivet: En person får skylda for alt som går galt, selv om det er urettferdig.

Sisyfos-motivet: Om en aldri avsluttet kamp, som alltid må kjempes uten å kunne vinnes, men som har midlertidige seire og nederlag.

“The Cinderella story has been told and retold many, many thousands of times. It is a common denominator which has the greatest public appeal. It is a soothing syrup to the unfortunate. It leads people to believe that there is somewhere a magic power, a fairy godmother, which will make their dreams come true – therefore it isn’t simply a waste of time to have dreams.” (Erle Stanley Gardner sitert fra *Fugate og Fugate* 1980 s. 99)

En variant at askepottmotivet finnes i H. C. Andersens eventyr “Den stygge andungen”. Motivet brukes også i Disneys historie om elefanten Dumbo, som går fra å være mobbeoffer til å bli verdensberømt sirkusstjerne når han lærer seg å fly. “Myten om Askepott” forekommer i svært mange populære romaner og andre fortellinger, og en undersøkelse i Frankrike fra 1988 viste at den ble brukt i omtrent 40 publiserte fortellinger per måned det året (Chevrel 1997 s. 86). Den britiske forfatteren J. K. Rowling lar hovedpersonen i *Harry Potter*-bøkene være en slags stygg andunge. Han bor i et kott under en trapp hos en familie der han blir foraktet. Hans onkel Viktor kaller Harry for tilbakestående, men det viser seg at Harrys skjebne er å bli en av verdens fremste trollmenn. Roald Dahls jentekarakter Matilda, som mistrives i en familie som ikke forstår hennes genialitet, gjennomgår også forvandlingen fra utstøtt og latterliggjort til anerkjent og elsket. Mange fantasyromaner har versjoner av askepottmotivet, der ei jente eller en gutt som lider og blir oversett av andre, viser seg å være den som kan redde hele verden.

Cinderella Across Cultures: New Directions and Interdisciplinary Perspectives (2016) er en antologi redigert av Martine H. D. de la Rochère m.fl. “The Cinderella story is retold continuously in literature, illustration, music, theatre, ballet, opera, film, and other media, and folklorists have recognized hundreds of distinct forms of Cinderella plots worldwide. [...] constantly reinvented in different media and traditions. The collection highlights the tale’s reception and adaptation in cultural and national contexts across the globe, including those of Italy, France, Germany,

Britain, the Netherlands, Poland, and Russia. [...] The second section, “Regendering Cinderella,” tackles innovative and daring literary rewritings of the tale in the twentieth and twenty-first centuries, in particular modern feminist and queer takes on the classic plot.” (<https://www.wsupress.wayne.edu/books/detail/cinderella-across-cultures>; lesedato 12.12.23)

Historien om den prostituerte hovedpersonen i den franske forfatteren Émile Zolas roman *Nana* (1880) “is a Cinderella tale of a girl from the slums who rises to the heights.” (Chitnis 1991 s. 47)

“The Cinderella story has been told and retold many, many thousands of times. It is a common denominator which has the greatest public appeal. It is a soothing syrup to the unfortunate. It leads people to believe that there is somewhere a magic power, a fairy godmother, which will make their dreams come true – therefore it isn’t simply a waste of time to have dreams.” (Erle Stanley Gardner sitert fra Van Dover 1984 s. 21-22)

Mens Askepott-eventyret har “from rags to riches” som motiv, har eventyret om Snøhvit motivet “from riches to rags to riches”.

Frankensteinmotivet går ut på at menneskene mister kontroll over sine egne oppfinnelser og teknologiske produkter, at vitenskapelige eksperimenter får katastrofale følger. Det er oppkalt etter Mary Shelleys skrekkroman fra 1818, men finnes også f.eks. i amerikaneren Michael Crichtons dinosaurromaner, og filmene i serien *Jurassic Park* som er basert på bøkene.

På tysk brukes dyrenavnet “Falke”, altså fuglen falk, om det sentrale motivet i en novelle, oppkalt etter en av renessanseforfatteren Boccaccios noveller i *Dekameronen* (Arnold og Sinemus 1983 s. 470).

Den amerikanske folkeminneforskeren Stith Thompson utarbeidet en svært omfattende *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books, and Local Legends* (1955-1958). Dette er kategorier hos Thompson:

- A. Mythological Motifs
- B. Animal Motifs
- C. Motifs of Tabu
- D. Magic
- E. The Dead
- F. Marvels
- G. Ogres
- H. Tests
- J. The Wise and the Foolish
- K. Deceptions

L. Reversals of Fortune
M. Ordaining the Future
N. Chance and Fate
P. Society
Q. Rewards and Punishments
R. Captives and Fugitives
S. Unnatural Cruelty
T. Sex
U. The Nature of Life
V. Religion
W. Traits of Character
X. Humor
Z. Miscellaneous Groups of Motifs

Et utdrag fra kategori B:

B0–B99. Mythical animals
  B10. Mythical beasts and hybrids
  B20. Beast-men
  B30. Mythical birds
  B40. Bird-beasts
  B50. Bird-men
  B60. Mythical fish
  B70. Fish-beasts
  B80. Fish-men
  [...]
  B230. Parliament of animals
  B240. King of animals
  B250. Religious animals
  B260. Animal warfare
  B270. Animals in legal relations
  B280. Animal weddings”

(https://ia800408.us.archive.org/30/items/Thompson2016MotifIndex/Thompson_2016_Motif-Index.pdf; lesedato 29.11.23)

Betegnelsen “litterært motiv” brukes ofte med svært vid eller vag betydning. “Even now, defining exactly what constitutes a single motif or a motif sequence in literature continues to be a thorny task for students and scholars alike, in large part because published definitions as well as general use in literary criticism offer very little agreement as to its nature [...]. Dictionaries, encyclopedias, and handbooks have defined motif variously as myth, theme, subject, central recurring idea, image, characteristic, symbol, archetype, leitmotiv, or outstanding trait. Adding to the confusion, theme and motif – potentially incompatible terms to Horst Daemmrich – tend to be used interchangeably, strings of motifs often made synonymous with legend and myth. The recurring narrative constant of the insatiable artist, for

instance, analyzed as integral to and mutually dependent on the literary tradition of Faust, has been described by Stuart Atkins, without clear distinction of terms, as “motif,” “theme,” and “myth.” General character types (holy hermit, evil dwarf, seer-hag, calumniated wife, warrior king, “flower” or “candle” of knighthood), objects (hero’s sword, poet’s pen, lover’s ring, the Holy Grail), settings (paradise, hell, deserted wasteland, the otherworld, the city), situations (spilled wine, physical blow, quest, game or test, war, marriage), psychological states (madness, hysteria, paranoia), and general attributes (red hair, black eyes, hairy mole, hunchback) can all be traced over time and across genre and discussed as recurring literary motifs. [...] The term need not refer exclusively to content elements but can apply to formal elements as well, and motif sequences have been identified as structuring devices, integral to a text’s configuration. [...] The semiotician A. J. Greimas, as well as two of the most significant modern indexers of literary motifs, Stith Thompson and Elisabeth Frenzel, restrict motifs to content units; Wolpers, Daemmrich, and others extend the term’s scope into form and structure.” (<http://science.jrank.org/pages/10311/Motif-in-Literature-Ambiguity.html>; lesedato 11.04.12)

Likevel er motivet primært knyttet til personer i situasjoner eller roller: “Below is a short list of common literary motifs. [...] The Beauty and the Beast. The Temptation. The Returning Soldier. The (Victorious) Underdog. The Bewitching Woman. The Damsel in Distress. The Wicked Ogre. Struggle of the Poor/Rich. The Journey of Escape. The Lost. The Miracle. Journey from Innocence to Awareness. Sacrificial Friend/Savior. The Inward Struggle. The Quest. The Faithful Friend. The Love Triangle. The Betrayal. Revenge. Meeting the Supernatural. The Search for Identity. Justice for All. Born Again/Recalled to Life. The Corruption of Power. Oppression of the Poor. Big Brother is Watching. [...] Supernatural Adversaries. Extraordinary Animals. Magical Transformations. Foolish or Dimwitted Hero.” (http://www.wtps.org/wths/imc/Pathfinders/motifs_in_literature.htm; lesedato 11.04.12)

Et typisk motiv i franske føljetongromaner på 1800-tallet var en hovedperson som har mistet sin identitet, men så gjenfinner den, slik som i Alexandre Dumas’ *Greven av Monte-Cristo* (1844-45). Et annet populært motiv var en uventet arv som gjør at en foreldreløs kan stige til toppen av aristokratiet (Guise og Neuschäfer 1986 s. 63).

Litteraturforskere har skrevet motivhistorie, dvs. fulgt utviklingen gjennom tidene av bestemte motiver. Elisabeth Frenzels bok *Motiver i verdenslitteraturen: Et leksikon om diktnings-historiske lengdesnitt* (1980; på tysk) studerer motiver som bl.a. den rettferdige røveren, djevlepakten og den forelskede gamlingen, alle i et historisk perspektiv. Nesten 60 slike motiver framstilles som arketyperiske roller eller konstallasjoner, der Frenzel oppsporer motivenes opprinnelse og deres utvikling i ulike land og kulturers skjønnlitteratur.

Å befinne seg i en farefull situasjon på en øde øy, vanligvis etter et skipsforlis, er et kjent motiv som har blitt brukt stadig på nytt i den sjangeren som kalles robinsonade. Forskeren Daniel Compère publiserte i 1977 en studie av ankomsten til en øy i romaner av franskmannen Jules Verne (*Approche de l'île chez Jules Verne*).

Manfred Franks *Den uendelige reisen: Et motiv og dets tekst* (1979; på tysk) handler om transformasjonene til motivet livsreisen, pilegrimsreisen, reisen på villspor og lignende.

I *Aftenposten* 3. mai 2007 gjenga Per Haddal synspunktene til den sveitsiske litteraturprofessoren Peter von Matt. Det finnes ifølge Matt bare fire intrigemønstre: (1) kjærlighetshistorien, (2) maktspeillet, (2) eventyrspillet hvor helten i sin utforskning av verden dreper dragen, og (4) dannelses-, utviklings- eller selvrealiseringshistorien.

Et tema (en grunnleggende idé, konflikt e.l.) kan gi opphav til mange litterære motiver. “Den forførte kvinne er et av litteraturens gjennomgående temaer som folder seg ut i en vifte av motiver. I alminnelighet følger de samme linje: Så lenge mannen ønsker å oppnå noe, sparer han ikke på fagre løfter til kvinnen. Når begjæret er oppfylt, holder han imidlertid ikke disse løftene. Kvinnen etterlates æreløs mens mannen, som ville ha mistet sin ære hvis det hadde dreid seg om et løftebrudd overfor en annen mann, går fri [...] Forførelsens konsekvenser kan ha mange forskjellige former: Prostitusjon [...], tap av kjærlighetsevne [...], mord” (Brønnum 2003 s. 395)

Mange av Knut Hamsuns romaner handler om vandrende personer, og et par av hans boktitler indikerer hvor viktig dette var for han: *Under høststjernen: En vandrers fortælling* (1906), *En vandrør spiller med sordin* (1909) og *Landstrykere* (1927). “Vandrer-motivet er sentralt i forfatterskapet som helhet [...] Ingen steder i Hamsuns forfatterskap er tematiseringen av vandrør-motivet mer tydelig enn i *På gjengrodde stier*. Det kan blant annet virke som Hamsun har lett opp episoder og sitater fra litteratur- og kulturhistorie som omhandler vandring.” (Henning Howlid Wærp i https://www.researchgate.net/publication/46818011_Vandring_i_refleksjonslandskapet_-_om_Knut_Hamsuns_Pa_gjengrodde_stier; lesedato 24.06.21)

Et litterært motiv som kobles tett til bestemte tematikker, er klassereisen, en persons sosiale “reise” fra arbeiderklassen til borgerskapet e.l. Hovedpersonene blir ofte mer ensomme som følge av klassereisen, mer materialistiske osv.

Den svenske forfatteren Jan Wallentins roman *Strindbergs stjerne* (på norsk 2011) har en handling der “[o]ppskriften er den samme som i Tolkiens berømte trilogi: En gammel gjenstand blir oppdaget ved en tilfeldighet. Gjenstanden har en delvis skjult historisk betydning, og denne betydningen er ikke blitt mindre med årene.

Personen som finner gjenstanden kjenner ikke dens betydning, men det finnes det andre som gjør, og disse vil gjøre hva som helst for å få kloa i den. Dermed trekkes den intetanende hovedpersonen inn i et spill han ikke aner rekkevidden av. I Wallentins roman er det to gjenstander, et kors og en stjerne.” (*Dagbladet* 28. februar 2011 s. 58)

Robert Jewett og John Lawrences bok *The American Monomyth* (1977) beskriver handlingen i det de kaller monomyten slik: “A community in a harmonious paradise is threatened by evil; normal institutions fail to contend with this threat; a selfless superhero emerges to renounce temptations and carry out the redemptive task; aided by fate, his decisive victory restores the community to its paradisiacal condition; the superhero then recedes into obscurity.” “In settings where institutions and elected leaders always fail, the American monomyth offers heroes who combine elements of the selfless servant with the lone, zealous crusader who destroys evil. Taking the law into their own hands, these unelected figures assume total power to rid the community of its enemies, thus comprising a distinctively American form of pop fascism. [...] Finally, the authors pose this provocative question: Can we take a holiday from democracy in our lives of fantasy and entertainment while preserving our commitment to democratic institutions and ways of life? [...] Mundane democratic institutions, impotent or corrupt, can’t cope. With a convulsion of redemptive vigilante violence, the selfless, singleminded, sexually repressed, and misogynistic superhero restores the community to its pristine state and fades into obscurity. The authors trace this generic story (and its variants) through many guises: it appears, among others, in Buffalo Bill’s traveling Wild West show, in *The Virginian* and *The Lone Ranger*, in a wide range of twentiethcentury films from John Wayne through Rambo, in disaster movies and in *The Matrix*, in the television phenomenon *Star Trek*, in the wonderful world of Disney [...] the authors demonstrate the relentless reproduction of a fundamentally antidemocratic and viciously misogynistic myth that, with fascist rigor, extols the purifying powers of extralegal violence. [...] In the aftermath of September 11, 2001, and the unilateral extralegal violence promised by the Bush administration to destroy evil on a worldwide scale, exposing and challenging this American monomyth is of the utmost importance.” (<http://www.eerdmans.com/Products/2573/the-myth-of-the-american-superhero.aspx>; lesedato 11.06.15)

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>